

SLAVJAN.

Časnik slovstven i uzajemen za Slavjane književne i
prosvětljene.

Vreduje i na světlo dava Matija Majar v Celovčě (Klagenfurt).

Číslo 8.

Izhadja desetput v letě po jednoj cěloj listině i
velja s poštninoj 3 florinte ali 2 rublja.

1873.

Ціріліца, латініца і асієскі језікі.

В узајемној словніцѣ славјанској, то је в граматікѣ, ктера обсеже заједно словніцу старославјанску, руску, сербску, польску, ческу і узајемну славјанску, із даној лѣта 1865. стоје на странѣ 30. о ціріліцѣ градјанској слѣдеча слова: „Азбука градјанска је чудновіто далеко і шіроко по свѣтѣ разпрострањена, нареч в половіні Европѣ і в третїні Асіје; азбукој пішу Русі, Сербі і Болгарі, то је блізо 62,000.000 читај два і шестдесет мліјіонов Славјанов. Чо веч, і істі Ромуни в Молдавїї і Валахії служе свету літургіју (св. мешу) на старославјанком језіку і пішу свој језік обічно цірілскімі пісменамі. Над все то се азбука јешче непрестано шірі в краљевствѣ польском і недвојбено буду спріјелі асіјскі народі гранічечі на Русѣ од Русов проsvěту і зравен также пімена цірілска.“

Тѣхсл ов пророчанскіх спомѣнілі смо се читавші в новінах вѣст, да су Русі завојевалі мѣсто Хіву і земљу хіванску в Асії. То је наравно, каможе досега област руска, до туда се встанові ред державні, тамо се шірі проsvěта і заједно ціріліца. То је польезно на всаку страну. Асіјскі народі получе тѣм державні ред, мір і проsvěту, европскі народі напротив буду получіті із оніх дальніх і проstrаніх покрајін асіјскіх неочаковану множину новіх, јако лубоцитніх і важніх вѣстїј і вѣдомостїј землѣписніх, наравословніх, народословніх і језікословніх, особіто пак буде процвѣтаті терговіна на добічек Европѣ і Асіје. Але особіто се овдѣ говорі о ціріліцѣ.

Неоцѣнителна превосходност і преузвішеност ціріліце буде се јасно показаті только (ше ле) нинѣ при народах асіјскіх, јер се ціріліцој прілічно уредѣној може точно писаті блізо всакі језік, чо се латіној нікако чінті не може.

Ні могуће написаті латіној слова асіјскіх језіков тако точно, да бі Европа латіне се служеча јїх всѣгда правілно читала і ізговаряла, јербо латіна ні к тому способна, она ні нѣкі точно опредѣљен адфабет, него је чудно помѣшана многімі јако различімі

правописами, тако да се једно і исто писме і једно і исто слово нерѣдко различно изговарѣа, на примѣр јиначе в англешчинѣ, јиначе в Францушчинѣ і опет јиначе в италіјаншчинѣ, нѣмшчинѣ, чешчинѣ і тако далѣје. Писме *j* гласі при Чехах, Словенцах, Хорватах і Сербхх како: *j*, *jest*; при Французах: *ж*, *jour*; при Италијанах: *i*, *grémj*; при Хисранцах: *х*, *Mejiko*; *ch* изговарѣају Чехи како: *х*, *chuba*; Французи како: *ш*, *cher*; Италијани како: *к*, *chitara*; Англичани како: *ч*, *church*; писмена *sch* читају Нѣмци за: *ш*, *schule*; Англичани за: *ск*, *school*; Чехи за: *сх*, *schody* і тако далѣје.

Јешче једен примѣр како је латинѣа неокретна і неспособна за писанје асијских језиков: В северној странѣ Индије в Пентшабѣ течѣ рѣка, ктере іме гласі: *Джелум*. Звук тога слова пишу европски западњаки латинѣо по различних својих правописах различно, тако ле: *Chelum*, *Zalam*, *Jalum*, *Djalum*, *Zeloom*, *Dželum*; тако се пише то іме шестероверстно, і та тако написана слова опет vsаки јиначе, vsаки по својем, чита тако, да получи то једино іме једен і тридесет імен.

Присподобимо к латинѣа цїрїлицу грађанску: намѣсто vsѣх разлик в латинѣа се находѣчих се наише једнодухо: *Джелум*, — і vsа Европа і Асија і управо vsе књижевні свѣт изговори і чита то слово једнако, правилно і непрѣмѣно: *Джелум*.

Да се пако могу легко і точно писати цїрїлицѣо језици асијски і ктерикољ јини језици, се іма малко уредити. — Правопис в русшчинѣ бї се при том не імел прејиначевати і мѣнјати зато не, јербо служї русшчина списователѣам осталих славјанских нарѣчїј мајаком, свѣтїлником (*Leuchthurm*), на ктерога се по правѣцї озїрају изображејуч своја нарѣчја, она је срѣдшче, камо нарѣчја поједина тежѣ; мајак і срѣдшче пак імата стати непомично; ако бї се казала можебитї потреба нѣчто малаго і в руском правописѣ поравнати, поравна се в друго време. За асијске језике бї се пако уредїла цїрїлица по слѣдѣчих правїлах.

Писме *j* се іма необходимо спрїјети без нѣга се не можемо никако објїти. Тѣм се писанје невѣрјетно полегча і сједнодушї і слѣдѣча писмена одпадну како излишна: *й, я, е, ѣ, и, ю, э, њ*, јербо мѣсто нѣих бї се писавало: *ј, ја, је, јї, ју, е, і*.

Мѣсто подобѣ *э* бї се писало *е*, па се читало како *э*; мѣсто: *щ* бї се писало: *шч*. То бї било vsе.

Цїрїлица тако уредѣна бї обсегла само 5 самогласников; *а, е, і, о, у*; согласников пак 19; vsе скупа 24 писменских слїк, подоб. Самогласникї бї се не потвердѣвали, нїтї помехчевали него једном согласникї. Ако бї нѣкојї асијски говор імел јешче vsе звуков, сї цїрїлица јако легко помага, да својих 19 согласников али јерїчем: *ь* за согласником прїстављенїм помехча, али јором: *ъ* потвердї, і тѣм бї могла тако уредѣна цїрїлица написати 19 једнодухїх согласников, 19 помежчанїх і 19 потвердѣнїх, то је 57 согласников і ако се прї-

почита јешче оних пет самогласников, би тако уредњена цїрїлица легко забїљежила 62 звуков, ако би трѣбало; и то без знаков над али под писменама постављених и свако писме би имело свој разговетен и стален звук, за Французе, Англичане, Италијане, Нѣмце и за ктериколи народ асијски али европски. Асијски народи на примѣр јако ради помехчују согласнике писменем *h*: *Vokhaga*, *Vindhja*, *Bandelakhanda*, мѣсто помехчивнога *h* в латинѣ би се стављал в цїрїлицѣ помехчавнї јерїч (ъ), који би се в асијском правописѣ читал јако *h*: Бокъара, Виндѣја, Банделакъанда

Тако уредњеној цїрїлицој би се јако польезно могле тискати молитвене и јїне књижице за просто лѹдство и књиѣге учїлищне разних народов асијских стојечїх под властѹю али под уцлївом Русов.

Дѣјанско цїрїлски правопис тако уредити за асијске народе и га упелѣати при них ту приложност имају једном списователѣ руски, именовито московски и петроградски: остали Славјани не могу и при нај больеј воли ничеса в тој задевѣ чїнїти, него само пројавити искрену жељу, да би се за асијске народе цїрїлица тако благополучно уредїла и тамо упелѣала.

Тако уредњена цїрїлица би могла различно поименовати се, на примѣр: цїрїлским правописом уредњеним, али асијским, али аријским али аријанским. Свако тѣх поименованїј је совсѣм способно, ктеро измеђ них се пако има избрати и упелѣати в словство (литературо), то буду опредѣлили списователѣ руски, ктероколи поименованїе се избере, тога буде служил се и остали свѣт.

О обще-славјанском словарѣ.

Часник „Славјан“ припоруѣа обще-славјанским списователѣм, да би дуг другому в језикѣ пвїближевали се, сада се пак праша кдѣ и что је она точка, при којеј би списователѣ обще-славјански билі должні сојїти се? Та точка ста узајемна словница и взајемен славјански словарь. Узајемну словницу, граматїку уже имамо од госп. Мајарѣа, ктера нам в узајемности јако угадѣа; недостава се нам пак јешче узајемнога словарѣа, в којем би нахадѣала се слова понјатна и изрази разумљиви всѣм Славјанам али нај менје (барем, по крајној мѣрѣ) вѣчјеј странѣ Славјан, без којега писателѣ обще-славјански се всѣгда бої, да би можебити се послужил слова не обще понјатнога и изрѣа не обще разумљивога. Радї тога би трѣбало сада из всѣх за поједїна нарѣѣја списаних словарѣев составити једен все-славјански словарь, из којега би в будуче списователѣ узајемно пишучи могли слова јемати и се јїх послужевати. Так словарь би бил за славјанску узајемност права срѣѣа и велики напредек до пополне славјанске узајемности, їсто тако, како је польезна узајемна словница, ако не јешче польезнїѣе. Ну ако промотрїмо, да би списаванїе уза-

jemnoga slovarja dolgo dolgo trajalo, da bi bilo dĕlo ogromno i da bi stalo mnogo gmotne (materijalne) snage, to je, bi trebalo ne malo troška, razhoda, i bi se moĕebiti v naše vreme takoga slovarja ne razprodalo dovoljno ĉislo: zato bi bilo dobro stvar tako zasukat i obrnuti, da bi se spisala samo tista slova, ktera naħadĕaju se v slavjanŝĉinĕ pa nisu presno slavjanska, nego tudĕa. Takih slov bi ne bilo mnogo i njih spisovanje i tiskanje bi ne stalo toliko truda i razhoda, koliko spisovanje i tiskanje vseslavjanskoga slovarja.

Slavno vredniĉtvo „Slavjana“ molĕ se dakle uljudno, da bi blagovoljilo, ako je tak slovar uĕe na svĕtlo priŝel, ga obĉinstvu naznaniti, v sluĉaji pak, ako ga slavjanŝĉina jeŝĉe neima, nĕgovo spisavanje priporuĉiti.

. Iz Kuruŝke.

M. П і р ш, приходник.

Pripis vredniĉtva. — Gospod dopisovatelj iskren prijatelj cirilice i uzajemnosti slavjanske je upraŝal o obĉeslavjanskom ĉasnikĕ; to upraŝanje je vaĕno za slavjanske spisovatelje v obĉe i zato si poĉitamo za prijetno dolĕznost javno odgovoriti.

Ta reĉ se ima takole:

Kto namĕrava spisovati samo za ljudstvo svojega plemena, piŝi ĉisto v svojem nareĉji, kako do sada.

Ako pak neruski spisovatelj namĕrava spisovati po obĉeslavjanski, naj piŝe opet v svojem nareĉji pa uzajemno, to je, naj piŝe cirilicoj gradjanskoj, ktera nam je alfabet obĉe-slavjanski; naj upotrebuje uzajemne slovniĉke obdobe (grammatikalische Formen), kako svetuje uzajemna slovnica slavjanska,*) posleĉniĉ naj se sluĕi slov obĉe-slavjanskih. — Obĉeslavjanskoga slovarja do sada sicer jeŝĉe neimamo, v kterom bi bila sbrana slavjanska slova vsĕh naŝih nareĉij; ta slova imamo do sada jeŝĉe raztreŝena po slovarjah raznih nareĉij naŝih. — Ale spisovatelj ŕeleĉi spisovati po obĉeslavjanski, si jednakoĕe lahko pomaga, naj si samo poskerbi, kupi, slovar svojega nareĉja i slovar ruski, to je: Slovenec slovar slovenski Janeŕiĉev i ruski; Serb serbski Vuka Ŗtefanoviĉa i ruski; Horvat horvatski i ruski; Ćehoslavjan svoj slovar i ruski; Poljak slovar poljski i slovar ruski. Obiĉno si kupuju Slavjani nĕmŝĉinu znajuĉi: Deutsch-russisches und russisch-deutsches Wĕrterbuch von Schmid. —

Ako nĕkto zna cirilicoj pisati i ima uzajemnu slovnicu slavjansku, slovar svojega nareĉja i slovar ruski: onda jako lahko piŝe po obĉeslavjanski, akoli neimamo slovarja obĉeslavjanskoga. — Naj se sluĕi v obĉe presnih i ĉistih slov svojega nareĉja, to je jako vaĕno, tĕm se spisovanje spisovatelju jako polajŝa, jerbo v svojem nareĉji je kako doma, je kako gospodar, besĕda se mu dobro od-

*) Se dobi pri vredniĉtvĕ „Slavjana“.

leti i mu lépo i gladko pline in teče; to je jako važno i zato, jerbo tēm spisovatelji prinesu v svojih spisah i knjigah seboj lépa slova, izverstne izraze svojih narečij, ozname svoja slova ostalomu slavjanstvu i jih vložé, kako v zaklad jezika občeslavjanskoga; tēm stava slavjanski jezik bogat, jedern, krasen, vsestran, prihadja narečjem podoben, slavjanskim plemenam lahko ponjaten, kako domač. — To se čini toliko lehče, jerbo v obče rečeno ima v vsakom našem narečji blizo devet desetín ($\frac{9}{10}$) slov, ktera su presno i čisto slavjanska i spadaju k jeziku občeslavjanskomu. Največ tudjih slov ima poljščina, město kterih bi se pako po malu lahko postavila presno slavjanska.

Jedva jedna desetina slov i izrazov v pojedinih narečjäh ni prikladna i sposobna za občeslavjanski jezik i bi se imela po malu poravnati. Ta desetina slov obstoji častju iz slov tudjih, častju iz slov pokrajinskih, to je iz provincialismov, i iz slov sicer čisto slavjanskih, koja imaju pako v raznih narečjäh različno značenje, su radi toga dvojsmiselna i menje sposobna za vseslavjanski jezik, na priměr: rusko: бранитъ schmähen, schimpfen; horvatsko, slovensko, serbsko i česko naprotiv: vertheidigen.

Tudja, pokrajinska i dvojsmiselna slova se neimaju upotřebiti v občeslavjanskom jeziku ale tudje slovo se lahko spozna na prvi pogled i město njega se lahko postavi slovo slavjansko, jer slavjanščina je na slovah bogata, za jedno tudje slovo ima ona nereditko po tri slova, po njih pet ali ješče več. —

Uže već rodoljubov je objavilo želju, da bi se spisal priručni Deutsch-uzajemno-slavjanski slovar. Potrebu njegovo čutimo živo neruski Slavjani pišući cirilicoj i uzajemno.

Primimo se děla, bez mnogoga pogovarjanja, i spišimo si tak slovar, kakoga upravo potrebujemo. Svoja ruka gospod!

Dvě reči imamo storiti; slovar spisati i ga na světlo dati.

Naj pred ga spišimo, o svojem časě pregovorimo i o tiskanji.

Jeden sam bi ga težko spisal, je dělo preobširno: sduženimi silami se spiše pa lahko.

Uljudno se povabe gospodi, kteri bi blagovoljili pri spisovanji slovarja uděležiti se, da to oznane uredničtvu „Slavjana“.

Več se jih oglasi, ložeje i beržeje se dělo dokonča. Razumi se samo od sebě, da spisani slovar je vlastnina tēh spisovateljev, kteri su ga spisali.

О СЛѢДАХ ПРАСЛАВЈАН.

(Надалъванје.)

Плес іменом кордакс су Інді уже в нај старѣјших временах плесали. — Кордакс помѣни плес, хоровод*али рај јуначкі му-

жествени, „по тому, что слово: карда значи: храбро, јуначко.“³⁷⁾ Кордакс плес је бајечно стар, бил је в обичаји уже в нај оддалењшеј давновековости, јербо Арриан приповѣдује бајку, да га је уже Бахос упелѣл и да се је уже о часѣ Александра М. звал старим рајем али како су то Гелени слово завиле ин прекрутил: са гир-рај. — Те индички кордакс је поздиђе и в Малој Асији и в Геладѣ се плесал, але в Геладѣ јако несподобно и непристојно; в гелепском гледалшчѣ су кордакс јиграле само пијанци и грубијани.³⁸⁾ В Индији пако јиграју га јешче в наше време дѣвушке јако нјежно, уметно и весело па при веѣм том совѣм сподобно поштено и пристојно.

При славностѣх, светковинах и шраx су Инди здравце напѣвљали, здравце (санскритски: асирвадас) китили су на здравје особ, к чему је и музика пријигривала.

Инди су спрепѣвљали пѣсни јуначке, на славу јунаков славних и при погребѣх су пѣли по помертому пѣсни жалостинке, су нарикали, голосили, хекали. „Приповѣдује се также слѣдече: Инди не стављају помертим спомѣников по тому, что мисле, да крепостних мужев славу доволно прослављују ных крепости и пѣсни, ктерими јих опѣвају.“³⁹⁾

И сада обстоји в Индији обичај, да нарикач за помертом при погребѣ нарика, спомѣњајуч дѣла његовога живљенја.⁴⁰⁾

До јиностраницев и путников су се сказовали на нај веч пријазними и гостолубими. „Једен дѣл надзирателев надзира, да се обходи с јиностранцами гостолубиво; они јим назначе намреч пребивалишча, позорјују ных задержанје, владанје и хованје, јим назначују сироводнике и оскербују ных, и ако умру, раздѣле мед ныхове луди ных преможенје, старају се за болнике и дају погребсти мертве.“⁴¹⁾

„За јинострансе су в Индији постављени посебни урадники, ктерих должност је мотрити, да се ниједному јиностранцу кривица не згоди. Ако јиностранец зболі, пошљу к њему лѣкарѣ и скербе му за пострѣбу, и ако умрѣ, за погреб, и раздѣле заоставшу имовину мед његове луди. Судци пресуде точно правде јиностранцев и ктоже се знајде крив, пронаде острој казни.“⁴²⁾

И в наше време спрјемљу Инди путника в всакој хиши ради без плаче. — Цесте се кријају обично в срѣдѣ села, (весі, деревње) и тамо стоји при цестѣ древо обредно банана, да в његовој сѣнциѣ путник може почити и одморити се, али пако стоји ондѣ благодворительна сграда за путнике четвероугелна именована по санскритски: Чатварі, по славјански: четверје; кдѣ веѣгда даром, застонѣ, забѣдава давају брагу (пиво, ол сварѣн из сорачин-

³⁷⁾ Страбо стр. 734. — ³⁸⁾ Глеј: Аристоф. Облаки редка 536.

— ³⁹⁾ Арриан Инд. 10. — ⁴⁰⁾ Bohlen 2, 181. — ⁴¹⁾ Страбо стр. 708. — ⁴²⁾ Диодор 2, 42.

скога шена) да се путник тој хладеној і здравој пијачој поживі і покрепча.⁴³⁾

Инди су білі тако правдољубни, да никада нісу легали; кривопрісежнику су се одсекали руке і ноге, на художѣлства су стали казни остре. „Ни јим довољено, неправична извѣстити; і в обче ні се могло јешче ни једному Инду очитати, да се је злегал.“⁴⁴⁾ „Ако нѣкога застану, да је криво заперсегел, се му одсекају руке і ноге; ктоже пак јинога осакати, изувѣчи, изонегави, тому се не само оно істо поверне, него њему се одсека, одтне і права рука; ако је осакати художнику, уметнику, праву руку али око, се казни смертју.“⁴⁵⁾

Рѣдко се је случило, да су нѣкога смертју казнили.

Инди су се порѣдко правдали і тужили; всаки се је морал чувати, стречи, да нікога сам не обмані, оболети, ніті се не пусти обманути, оболетити, да се не узнемирују ураді правдаријама. Инди мисле, човек има назити кому довѣрује, да не узнемирује урадов правданјем Спорљиви Инди нісу, не правдају се о залагах али о свѣрених товарах. Они не потрѣбују свѣдоков ніті печатов, него сі довѣрују, ако су сі нѣчто посудили.“⁴⁶⁾ „Инди никада не посудјују сі пенез, денег на обрести. Істо тако не смѣ нікто сам нікога обманути, ніті смѣ пустити обманути самога себе. Тога ради также не давају сі не должнога писма, не залога.“⁴⁷⁾

Инди су білі тако честни, да крадја је біла нѣчто нечувенога мед њими і да људи нісу ніті мислили, да бі трѣбало хіше запирати. „Они задержају і веду се благочестно. Нај веч чувају і берегу се крадје. Мегастенес приповѣдује, да доклеже је он становал в таборѣ, кдѣ је таборовало четіре сет (сто) тисуч муж, нікто ні украдел, что бі біло изнесло веч од двух стѣ драхем; хотѣ неімају законех записаних, они намреч не знају писмен, него оправљају все устмено. . . . Нѣх хіше су вечјим дѣлом отверте.“⁴⁸⁾

Инди імају тако велику множину, тако непрегледно словство пословиц, како ніједен асијски народ, іменују се пословице по санскритски: сѣстра то је правіла, законі.⁴⁹⁾ „Законе імају незаписане, они су али обчни али посебни і јако различни од законех јиних народох; на примѣр: дѣвушке, дѣвице, се стављају цѣној при боренји і побѣдници се жену с њими без приданого, без вѣна, без дѣла.“ — „Они се жене і іду за муж і се удају, ніті не давају, ніті не получе приданого. Отци приведу дѣвушке мужевне і јих изоставе јавно, да сі једну измед нѣх избере побѣдитель в метанји али в боренји али в теканији али ктоколи је заслужил, сіцер перву цѣну в нѣкој мужественој уметности.“⁵⁰⁾

⁴³⁾ Bohlen 1, 55. — ⁴⁴⁾ Арриан Инд. 12. — ⁴⁵⁾ Страбо стр. 710. — ⁴⁶⁾ Страбо стр. 701, 709. — ⁴⁷⁾ Аелиан 1, 1. — ⁴⁸⁾ Страбо стр. 709. — ⁴⁹⁾ Bohlen 2, 190. — ⁵⁰⁾ Страбо стр. 716. 717. Арриан Инд. 17.

Младші брат ні смѣл се женити і младша сестра ні смѣла се удати, за муж іти, пред старѣјим братом али пред тарѣјеј сестрој.⁵¹⁾

е При izborѣ невѣсте се је особито гледало да је правоночестна, благоправна, і телом непорочна. Нај остудиѣше се јим зді болезен али телесні порок (Fehler); за нај честиѣше веља красота. Тога смісла се держе і при женитбѣ. Нічеса не марају, не берегу се за придано (за вѣно, за дѣл) али за драгоцѣно покучство, (домовні добітек, хішно орудје), него гледају само на красоту і телесну одлічност.⁵²⁾

Када отец, али, ако ні отца, брат прівольні в сватбу онда, да женин заручні дар, негѣ отец не смѣ спріјеті дара, да бі не изгледало, јако да бі дчеру продал.⁵³⁾

Свадбу су јіграли, када је младенеч, јуноша, дорасел, да је отчінога оправіла се пријел, обічно в 16. лѣтѣ своје старості, дѣвущка пако је уже в осмом лѣтѣ своје старості ступіла в ред дѣвиц, дѣвојек, і звала се је по санскрїтскі: кумарі, по славјанскі: кума.⁵⁴⁾

Женин і невѣста ста се венчала, поручіла, на слѣдечі начин: Направіл се је жертвеник, окрасіл се вејама, бетвами древесніма, кадїлицами і орудјем коледнім і запалїл се је на њем огонь. Отец припелѣ дчеру к жертвенику, ју ізручі женину і рече, како се то чита в індічкој казілној јігрѣ: „То је моја дчера Сїта, твоја будуча дружіца, вземі ње руку, Рама! она је цѣломудрена і крѣпостна і те буде спріјемљати і спроводїті како твоја сїнца!“ Онда загуде музика, женина і невѣсту посѣју цвѣтлицами і она два сі подата руку і обходїта, правој рукој к огњу обернѣна (то је по солнцѣ) трікрат жертвеник. Главна рѣч је при том, да сі подаста руке, і радї тога се іменује свети закон по санскрїтскі: панїграхам, по нѣмечкї: Handgebung, по рускї: рукобітје. І од сада ста сі звѣста до смерті.⁵⁵⁾

Опомѣнїті се овдѣ има, да в санскрїтѣ ставља се *a* пологласнік за всакім согласніком і то дотлѣ, доклѣ намѣсто пологласніка по словоїзнїтѣ, по етімологїї, не ступї самогласнік пополни; на примѣр: Масака, Гангадвара, Б'аратаканда, Гр'авакасас, Д'авалагїрі, Калавантас.

О Індах неарїјскїх.

Кромѣ лїпо ізрашченїх і просвѣтљенїх, славнїх Арїас-Індов, кої су живелї раздѣљенї на четїрі чїне, су се находїла в Індїї і

⁵¹⁾ Ману 3, 160. — ⁵²⁾ Ману 3, 7. Дїодор 17, 91. — ⁵³⁾ Ману 8, 112. 3, 54. 9, 100. — ⁵⁴⁾ Ману 8, 148. 9, 94. Арріан Інд. 9. — ⁵⁵⁾ Bohnen 2, 149.

јина племена неаријска, нѣктера грозитанско дивока, то је, племена именована Калатје, по санскритски: К а л а в а н т а с, по славјански: чернци, онда Падјји, то је, худи, злобни; нинѣ именују се: Паріас. Индички чернци, пребивајучи в јужних предѣлах Индије су черни, како чернци африкански, само да неимају тако плоскога носа, онда да имају власе гладке, не тако кодрасте, како чернци африкански. Стари списоватељи јих описују на слѣдечи способ: Плиниј пише: „Људи в јужних странах со по цвѣтѣ (по фарбѣ, по бојѣ) полта подобни Етиопам, по подобѣ образа і влас пак осталим народам.“¹⁾

„В звунајној поставѣ нису Инди і Етиопи много различни, јужнѣји Инди су Етиопам јешче подобнѣји, цвѣта су чернога і власи њихови су также черни, само да неимају тако плоскога носа, і влас не тако кодрастих, како Етиопи; они, који су севернѣји, су пак јамачно по поставѣ, по узрастѣ, Египтијанам нај подобнѣјши.“²⁾

Чернце индичке, то је, индичку чернь, описују старогеленски списоватељи страшанско дивокими; білі су скиталице, кочовници дивокі. Геродот³⁾ пише о њих: „Има опет јиних Индов, који имају јини обичај, да не кољу ничеса живога, также ничеса не сѣју, неимају нич пребивалищ: него жеру траву І ако нѣкто измед њих зболі, гре в пустинју і се тамо влече; і нікто не скербі, али је умерл, али лежі једнако јешче тамо болен.“

Білі су Калатеји тако љути људожрути, да су почитали грѣхом і безбожносту својих старих і болних људи не убјјати і трупла побитих і мертвих не жрети, него јих честно спалити. Дарејос је покліцал тако именоване Калатеје, племе индичко, које своје родитеље обичава жрети і јих је по толмачѣ вирашал в назочности Геленов: што би се вам морало дати, да би ви своје померге отце палили па јих не жерли? На то су громко усклікнули, да нај нѣчто тако безбожнога нити не изговарѣ.“⁴⁾

„Јако Мегастенес приповѣдује, сміаствују они јавно і жеру трупла родствеников својих.“⁵⁾ Ти чернци су жерли чловечко месо јакоже пси, зато говоре Словенци, да су то: черни заморци п е с л а ј н а р њ и.

К тому дивокому људинству индичкому су спадали кромѣ чернцев также дивокі і страшанско бѣдни Падјје, по славјанско: худи, то значі: злобни і заједно бѣдни. Они су људи ради злобности своје из четірих чинов ізпехњени і прогнани і су страшанско білі запушчени. Плиниј пише о њих: Кромѣ људи четірих чинов, има в Индији јешче једно јино полодивоко племе страшанско утисковано.“⁶⁾

„Остали Инди, проті ізходу су скиталице, кочовници, жеру месо сирово і се именују Падјјама. Њих обичаји су, како се приповѣдује,

1) Страбо стр. 690. 696. Плин. 6, 19. (23.) — 2) Арриан Инд. 6. — 3) Геродот 3, 100. — 4) Геродот 3, 38. — 5) Страбо стр. 710. — 6) Плин. 6, 19. (22).

slědечи: Ако нѣкто ізмед нѣх зболі, буді мужчіна, буді женшчіна, онда убіју всегда мужчіну нѣгови соседі твердечи, да га болѣзен змедлѣје і јім сказі месо нѣгово; і ако се ізговарѣа, да ні болен, га једнако не поштеде і не пошчаде і га убіју і зажеру; і ако женшчіна зболі, сторе нѣе сосединје істо тако, како мужчине. Па ако нѣкто і постара се, га істо тако заграбе і га зажеру. Але то се случі не многім по тому, что всакога, ктож зболі уже преде убіју.“⁷⁾

Norici, Noreja, Norikum.

Zemlja Norikum je graničila zapadno na Retiju i Vindelikiju do pogranične rěke Ina, severno na rěku Donavu, izhodno na Pannoniju do pograničnoga gorovja, polnoga dolov i dolin i kutov, Kutja, po latinski: Cetius mons; južno ni bila medja vseгда ona ista; v starině su spadale pokrajine Krajnska, Terstinska i Gorička k Noriku; pozdněje pako k Italiji i onda je činivala južnu medju Norika rěka Sava i planine karničke i ziljske (alpes julicae).

Imena Norici, Noreja, Norikum su starodavna i daleko starěja od zavojevanja rimskoga. Poměn těh imen su uže mnogi različno skušali razjasniti. Heleni su bajali, da izviraju ta imena od někoga sina Herakleova, kralja Noriksa, koji bě vladal v toj zemlji i od njegovoga imena bi bila povstala imena Norici, Noreja, Norikum. Ale v zgodovině se nikdě ne javi te kralj Noriks, vidi se, da je to ime Noriks s kraljem vred izmišljeno samo tēm naměnom, da bi po toj izmišljotině po krajnoj měri zdanljivo ta imena mogla izjasniti se. — Heleni su jako često imena tudjih narodov i tudjih pokrajin čudno prekrutovali, i kazili. Ako je samo několiko osob helenskih se preselilo v něku tudju zemlju, uže su tverdili, da je čela ta pokrajina vlastno helenska; kděkoli se je něki helenski vojvoda v tudjej pokrajinjě vojskoval, vse jedno ali je pobědil ali ne, su ju uže počitali za vlastninu helensku. Ali pak někamo nikogda nisu došli vojskoj, nisu poslali tamo živě duše v nasebinu — su zemlju једнако skušali si bajkami prisvojiti, govoreči da je njihova; pomagali su si s tistim baječnim Heraklem, koji je procestoval ves onda znani svět — razumi se, po bajkě — i kamo je prišel je zapustil sine, i sini su postali kralji, i narodi su se po imeni těh kraljev prozvali — to se vž, da to ni istina, nego da su Heleni samo tako bajali; na priměr: Herakles je pricestoval v severnu Evropu v pokrajinu Polěsje imenovanu, je tamo prezimoval i se soznanil s někoj kačjej děvuškoj, koja je imela podobu na polo človečku, na polo kačju, s njej je imel tri sine, koji su se zvali једен: Agatirsos, drugi: Gelonos, tretji: Skites; vsaki izmed njih

⁷⁾ Геродот 3, 99.

je se načinil kraljem jednoga naroda i narodi su se prozvali po imeni tĕh Herakleovih sinov; po Agatirsĕ zvali su se ljudi Agatirsi, po Gelonĕ Geloni, po Skitĕ Skiti. To vse je oĕitna bajka skupa s Heraklem i s njegovoj kaĕjoj dĕvuškoj.

Tako je takĕže te Noriks Herakliĕ samo osoba izmišljena, da bi se imena Norici, Noreja, Norikum iz helenšĕine izpeljati mogla.

Nĕmeĕki uĕenjaki su ta imena skušali izpeljati iz nĕmšĕine, po podobnosti imena Norikum su nagadjali, da je to nĕmeĕko ime: Nordrik = Nordreich = severna deĕela. To izpeljevanje je uĕe na prvi pogled protismiselno. Nĕmci su prebivali severno od rĕke Donave, Norikum se je pak razprostiral juĕno od Donave: bilo bi vsakako protismiselno, ako bi Nĕmci zemlju od njih juĕno leĕeĕu imenovali: Nordrikom, severnoj pokrajinoj; naravno bi ju morali imenovati jednom: Sŭdrikom; juĕnoj zemljej.

Slovanski pisovatelji naprotiv su mislili — i to po vsej pravdĕ — da su obivatelji Norika bili Slavjani i da se ime slavjanske deĕele ima naravno izpeljati iz slavjansĕine. V slovarjah slavjanskih se najde slovo: nora = jama i iz toga slova bi se istina mogla jezikoizpitno (etimologiĕno) pravilno izpeljati slova: Norici, Noreja, Norikum; Noreja bi onda znaĕilo toliko, kako zemlja jamasta. — Samo to ne kaĕže dobro, da bi zemlja polna hribov, holmov, berd, planin i visokih skalnatih kernov (verhov gorskih) imĕla imenovati se mĕsto: Gorotanijoj ali Kernijoj, zavolju nĕkoliko jam, nor: Norejoj. Ale slovoizpitno se moĕe, kako je uĕe reĕeno, ime Noreja pravilno izpeljati od slova: nora. — Sada pak nastane uprašanje zgodovinsko: Slovo Noreja se moĕe izpeljati od slova: nora — ali je pak v istinĕ, v dĕjanji, v dĕlĕ tako postalo? To je uprašanje zgodovinsko, na to ima odgovoriti zgodovina, to je, stari spisovatelji. — Na to slavjansko zgodovinsko uprašanje nam odgovori slavnoznanani spisovatelj latinski Publ. Virgilius Maro v Aeneidĕ I. 246. — On pripovĕduje, da je Antenor iz Maleasije priselil se z velikim mnoĕtvom naroda na najsevernĕjšu pokrajinu adrijanskoga morja. — To je zgodba istinita, ktera je sluĕila se blizo lĕta 1180. pred Hristom. — V toj zemlji, koja se je poslĕ imenovala Norikum, je Antenor naselil jeden dĕl svojega ljudstva, je napravil naselbinu, ktera je po njem, po Antenorĕ, ime poluĕila — et genti nomen dedit — ljudstvo je po Antenorĕ ime poluĕilo. — Kako su se pako morali imenovati njegovi ljudi, kako naselbina i kraljestvo, ako su svoje ime po Antenorĕ dobili? Ni moguĕe jinaĕe, nego da su se imenovali njegovi ljudi: Antenoriĕi, naselbina: Antenoreja, kraljestvo: Antenorikum. — Znano pak je, da Slavjani, osobito Slovenci od vlastnih imen radi izpušĕajo perve slovke (silabe) osobito, ako su imena dolga, na primĕr: mesto Valentin = Tinja, mĕsto: Ignacij = Naci, mĕsto Antonij = Toni. Ako se prvi dvĕ slovkĕ v zgorĕ imenovanih zemljepisnih imenah izпустite Ante-noriĕi, Antenoreja, Ante-norikum, imamo imena presna: Noriĕi, Noreja, Norikum.

Virgilius je svoju zgodovinsku Slavjane tikajuču se věst jedno-duho zapisal, kako ju je izvēdel — ako bi on bil nam Slavjanam za ljubo to iz svojega izmislil, bi bil on naj večji panslavist, čto jih je někogda na svētě živelu.

O slově koleda.

Koleda je prastaro slovo slavjansko, kteroga poměn je několiko zatemnel i nejasen. Skušali su ga uže někoji pojasniti na razne načine. Prispodabljali su slavjansko slovo koleda s latinskim, takže zatemnelim slovom: calendae; ale obě slově sta ostale jednako zatemnele po prispodabljanji, kako sta bile popred. Slavjanska slova se imaju izpeljevati iz slavjansčine i po priložnosti iz sanskritščine, ne pako iz helenščine, latinščine, němščine ali normauščine.

Některi običavaju razjasniti taka slova po mitologički tvrdeči, da su taka slova imena bogov ali boginj ali nečistih duhov; ako je slovo spola mužskoga ali srédnjega se reče, da je to ime někoga Boga, ali je slovo spola ženskoga, se reče, da je to ime něke boginje; na priměr: K o l e d a je boginja teme ali svetlobe dneva ali noči ali pak boginja pustnih posvetnjakov, kako bi se reklo po ruski, masljaničnih potěh. To ne velja. Spisovatelj ne smě našim praroditeljam svojevoljno izmišljevati mite i mitologiju, boge i boginje i jih njim navešovati, na ktere nisu nikogda věrovali; nego on ima izslědovati zgodovinsko, kteru věru su Praslavjani v istině i dějstvitejno imeli.

Izslědovatelj slavjanske starine, narodopisa, vēroslovja, zgodovine, napisov i slik iz dobe predkristijanske bi se iměl tvrdo držati slědeče istine: Praslavjani su věrovali samo na jednoga boga v dvěh osobah, v boga i v boginju, v angelje varhe, hranitelje — pa nisu ničesa vědili, od jinih bogov, od černih bogov ali satanov. Ta resnica (axiom) izslědovatelju slavjanskih starin dobe predhristjanske služi svetilom, da pri svojih izslědovanjah ne zabludi v fantastično bludišče mitologičko. Kadakoli pri slavjanskih izslědovanjah prikaže se več bogov ali boginj ali někak satan, to je izvestno znamenje, da je izslědovanje zabludilo krivim putem.

Slovo koleda, kako i več jinih slov, proizhodi od glagolja: kl-ati, kol-jem.

Od kl-ati se izpelje slovensko: kl-o-b-a-s-a.

Od kol-jem rusko: колбаса; rusko i serbsko: коливо, to je, kaša pšenična svarena s medom i s jagodami, ktera se o některih prazdnikah v cerkev prinese, da se blagoslovi i onda jě; ilirsko-slovensko znači kolivo: dar kteri si pošiljaju sosedu, kōgda svinje kolju, jednu bělu i jednu mesenu klobasu i kus mesa; rusko: колдунъ i колдунья v predhristjanskoj době jako čestno ime mužščine ali ženščine, kteri su klali o svatkah žertovovanu živinu, govedu, ovce, jagneta i perutninu. V hristjanskoj době se je to ime spre-

ménilo v ime porugljivo značeče: Zauberer, Zaubererin; odtuda rusko колдовать, hexen, zaubern; koleda znači 1. v predhristjanskoj době klanje živine žertvovane o svatkah; 2. tretji den svatkov devetdnevnih, o katerom se je klala živina žertvovana; 3. meso žertvovane živine; 4. v době hristjanskoj večer pred svatkami, to je večer 24. decembra; 5. v Rusiji vsi dni od 24. decembra do 6. januarija; 6. obred hoditi o svatkah, božičnih prazdnikah od hiše do hiše i peti pēsni božične i koledničke i sbirati dare; 7. dari, kateri se sberu pri koledovanji; 8. pri Serbah svinja, ktera se o božiču zakolje. Od tuda izhode i slova: колядовать = koledovati 1. hoditi o svatkah, o božičnih prazdnikah od doma do doma peti božične pēsni i sbirati dare; 2. nelěpo peti; dalje po česki: koled-nik, -nica; po ilirskoslovenski: koledovavec, -vka, po ruski: колядчикъ, колядчица, колядовщикъ, -щица.

To znači slovo koleda i slova njemu srodna; koleda ni boginja; nije nikada boginja bila, tako malo kako klobasa.

Iz praslavjanskoga pravoslovja.

1. Pěsen iz ziljske doline.

Ruski narodni ples horovod i horvatsko i serbsko kolo su Slovincem neznani, oni imaju samo dva narodna plesa; jeden obiĉni raj, kteroga imenuju na Goriĉkom pravilno plesom slovenskim, v ostaloj Sloveniji i na Němeĉkom ga pako imenuju štajriš; je ples zgodovinsko pemetigoden i jako star, jigraju ga obiĉno i v Poljskoj, kdě ga zovu štaler naměstě štajer. Kromě toga je ješĉe v obiĉaji v ziljskoj dolině obredni ples imenom visoki raj; te je znan i pri Poljakah i v ĉeloj Evropě pod slavnim imenom: mazurek. — Jedno pěsem sem pako najšel v ziljskoj dolině, koju sicer nisem videl jigrati na ruski horovod, ktera je ale jako podobna horovodu; samo trěba da se ustupe pevc i pevkinye v okrug, to je v kolo v srědu okruha ali kola jeden mladeneĉ i jedna deklica, ktera se tako vedeta, kako pēsna kaže. Takole glasi:

Sen mi en publiĉ perleti, ¹⁾

pred okenco mi obstoji.

„Le tu si ti, le tu si ti,

„Le koj si mi pernesu?“ ²⁾

„Pernesu sen ti pantelne,

„pantelne prov židaste.“ ³⁾

„Le bježi preĉ, le pojdi preĉ,

„saj nisi moj te pravi!“

¹⁾ Semo prileti něki mladeneĉ. — ²⁾ Kto si ti, ĉto si meně prinesel? —

³⁾ Seidene Bänder.

I to se poje tako napred, vsaki prinese nešto jinoga, vse redke se ponavljaju jednako, samo redka 5. i 6. se spremenjata takole:

Pernesu sen ti štunfiče
Štunfiče lepo vprizane. ⁴⁾

Pernesu sen ti čreveljče
čreveljče prov prajzaršče. ⁵⁾

Pernesu sen ti burtah lěp,
oj burtah lěp prov židasti. ⁶⁾

Pernesu sen ti paseč lěp,
oj paseč lěp in zavspēršči. ⁷⁾

Pernesu sen ti pintelč,
oj pintelč lěp prov zmoduani. ⁸⁾

Pernesu sen ti žvinkelco
oj žvinkelco vso zmiguanu. ⁹⁾

I vsegda se poje:

Le bježi preč, le pojdi preč,
saj nisi moj te pravi.

Poslednja sloka se poje:

Sen mi en publič perletí,
pred okenco mi obstoji.
„Le tu si ti, le tu si ti,
„le koj si mi pernesu?“

„Pernesu sen ti perstan zuat,
„perstan zuat in zakonšči.“
„Le pridi sen, le pojdi sen,
„saj ti si moj te pravi.“

Ta pjesen ali te horovod je iz pravoslavlja praslavjanskoga, se poje k velikomu nauku:

„Deklica tisti je tvoj te pravi, koji prinese perstan zlat
i zakonski.“

⁴⁾ Strümpfe geblünte. — ⁵⁾ Schuhe preussische. — ⁶⁾ Fürtuch seidenes. —
⁷⁾ Salzburger Gürtel. — ⁸⁾ Mode-Kopftuch für ledige Mädchen. — ⁹⁾ Brust-
nadel mit Zitterflitter.

2. *Ne budi hud, zli.*

„Bog je stvaril slěpirja tako, da je lěpo jasno vidil, kako druge živali. Kada je pak slěpir vidil kače, zmije, da su svojim strupom človeka mogle umoriti, se je zlobno razgernul i rekel: jaz budem tako hud, zli, da budem človeka presunil i skoz i skoz njega skočil. — Bog je pako rekel: Da ne budeš mogel biti tak hud, tak zli, budeš pak slěp; i od toga vremena ne vidi nič, je slěp i se imenuje slěpirjem.

Ne budi hud slěpir.“

3. *Ne budi prelěp za dělo.*

„Kada je Bog svět stvaril, je stvaril takže rěke i potoke i je ukazal pticam, da si izgrebu od rěk i potokov male roviče, da bi po njih voda tekla, da bi se mogle žedne napojiti. Ptice su šle i su si s kljuničami roviče izgreble. Ptica kovač (kleiner Baumspecht, certha familiaris Linn) pa ni hotela iti grebst rovičev i je rekla: Ne mogu iti, ja bi si svoj lěp kljunič pogerdila. Bog ji je rekel: ako ne pojdeš rovičev grebst, pa iz rovičev takže pila ne budeš. — Radi toga ne smě iz rovičev se napiti, nego kada je žejna mora čakati dežja, da si pogasi žedju tēm, da kljunčem o dežji si v zrakě kapljice vjemlje. Po lětě kada dalěje časa ne dežuje, terpi ona veliku žedju i glasno dežja prosi i kliče: pij, pij, pij! pij, pij, pij! je žedna, bi si rada žedju pogasila, zato jer tako kliče, se takže imenuje: pivkoj. —

Ne budi prelěp za dělo, kako pivka.“

4. *Ne budi lěn.*

Zapisal v Istri g. Jakob Volčič točno v narečji istrijanskom, ovdě pako stoji v jeziku uzajemnom.

„Bog je stvaril derva (lěs) tako, da su sama hodila človeku na dom — ako je bilo komu potřěba. — Jedenkrat kada su derva šla upravo sama na dom je něka stara baba šla nanje (na derva) zajahat, se je sama takže vsedla se na derva, da kada idu upravo sama kuči, naj nose i nju, městu da ima sama hoditi. I oni put su derva zaostala i ne hode več sama na dom.

Ne budi lěn — kako ta stara baba.“

5. *Ne muti bogoslužbe.*

Se pripověduje v Koruskoj i v Stajerskoj.

„Bog je stvaril vrana tako, da je bil vran po perji jedna od naj lepsih ptic i pěl je tako prijeto, da su ljudi iz hiš lětali po-

slušat ga, kada je pěl; srečen človek, kateri je v svojem življenji vrana vidil i ga sprepěvljati slíšal. — Něki den svatkov ali prazdnikov je med bogoslužboj opet počel sprepěvljati i ljudi su leteli od bogoslužbe vrana gledat i poslušat. — Vran se je tēm pri Bogu zaměřil i da bi vran v buduće ne mutil ljudi pri bogoslužbě: je mu Bog odvzel lěpo perje i sladko petje, da je sada jednom černa ptica i da jednom zamolklo se dere: „prat, prat!“ ni rad čern, bi se rad umil in spral. Dětca slišěća vrana dreti se, mu govore: „Le ti jidi prat, imaš černe nogice!“

Ne měšaj bogoslužbe — kako černi vran!“

Da je vran ptica bezbožna, to je znano ljudstvu cěle Slovenije i Bělorusom i v Indiji Arjem. Bělorusko ljudstvo pripověduje da je prazdnik blagověšćenja (oznanjenja device Marije 25. marca) tak velik prazdnik, da te den niti kruk (vran) gnězda ne zaviva; iz česa se vidi, da počitaju vrana med bezbožne i zlobne ptice. — To mněnje o vraně imamo Slavjani iz Indije, kdě se o njem čita v indičkih puranas, svetih pripovědkah, slědeće po ruskoj poslovičě:

6. Добраго держися а отъ худаго удалися.

Pripovědka iz sanskritskoga.

„Poleg cestě v Užajine stoji zravno puta visoko smokvino (figovo) drevo, na kterom sta običavala prebivati ptica ibis i jeden vran. Jedenkrat se vleže v hudoj polětnoj vročině truden putnik v sencu toga drevesa počivat, položivši poleg sebe luk i strělu i zaspí. Po někoj době mine senca raz njegovo obličje i solnčni žar ga obsěje. Ibis odzgorě to pozorujuč razprostře iz dobroserdečnosti obědvě perutě i ga obsenča; zlobnomisleči vran pa sklene spijočega znepokojiti i se njemu učene (vsereje) v odperta usta i odleti. Muž se zbudi, vidi jednom ibisa i ustrelí ga svojeje strěloj.

Velik nauk: Dobroga derži se, od hudoga pak oddalji se.“

Vredničtvo ima ne malo knjig krasnih i dragih, ktere bi bilo rado gospođom čitateljem oznanilo, žal nam je vesma, da nam nemile okolnosti do sada toga dopustile nisu, zgodilo se bude totčas, kada zaderžke nemile odstranimo, prosimo učivo, da čestna gospoda pošiljatelji i darovatelji knjig ne zaměre nam, čega nismo mi krivi i čto budemo radostno storili, kada budemo mogli.

Listnica vredničtva. G. M. P. na L. gorě. Vaš dopis je besěda o pravom časě. Sprijeli smo po tom opet dopise, osnovno premišljene, v slědećem čísle već o toj prevažnoj stvari. — G. J. H. v Č. Serdečna hvala za Vaš učeni trud. Podpirajte naše obće literarno dělo. Obsirněje v posebnom listě. — G. L. Ž. v T. Se zgodilo.